

NINA HRUȘCIOVA
JEFFREY TAYLER

PE URMELE LUI PUTIN

Sufletul unui imperiu
în 11 fusuri orare

NICULESCU

NINA HRUȘCIOVA JEFFREY TAYLER

PE URMELE LUI PUTIN

SUFLETUL UNUI IMPERIU
ÎN 11 FUSURI ORARE

Traducere: Irina-Georgiana Mihai

NICULESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HRUSHCHEVA, NINA

Pe urmele lui Putin : sufletul unui imperiu în 11 fusuri orare / Nina Hrușciova,
Jeffrey Tayler ; trad. de Irina Georgiana Mihai. - București : Editura Niculescu, 2020
ISBN 978-606-38-0349-9

I. Tayler, Jeffrey

II. Mihai, Irina Georgiana (trad.)

94

© 2019 by Nina Khrushcheva and Jeffrey Tayler. All rights reserved.

Titlu original: *IN PUTIN'S FOOTSTEPS. Searching for the Soul of an Empire
Across Russia's Eleven Time Zones*
by Nina Khrushcheva and Jeffrey Tayler

Map by Paul Pugliese

© Editura NICULESCU, 2020

Bd. Regiei 6D, 060204 – București, România

Telefon: 021 312 97 82; Fax: 021 314 88 55

E-mail: editura@niculescu.ro

Internet: www.niculescu.ro

Comenzi online: www.niculescu.ro

Comenzi e-mail: vanzari@niculescu.ro

Comenzi telefonice: 0724 505 380, 021 312 97 82

Redactor: Anca Natalia Florea

Tehnoredactor: Lucian Curteanu

Coperta: Carmen Lucaci

Tipărit la Tipografia REAL

ISBN 978-606-38-0349-9

Toate drepturile rezervate. Nicio parte a acestei cărți nu poate fi reprodusă sau transmisă sub nicio formă și prin niciun mijloc, electronic sau mecanic, inclusiv prin fotocopiere, înregistrare sau prin orice sistem de stocare și accesare a datelor, fără permisiunea Editurii NICULESCU.

Orice nerespectare a acestor prevederi conduce în mod automat la răspunderea penală față de legile naționale și internaționale privind proprietatea intelectuală.

Editura NICULESCU este partener și distribuitor oficial **OXFORD UNIVERSITY PRESS** în România.

E-mail: oxford@niculescu.ro; Internet: www.oxford-niculescu.ro

CUPRINS

.....

PROLOG: Solovki, sufletul Rusiei	13
INTRODUCERE: Pe urmele lui Putin	17
1. Kaliningrad: Privirea de chihlimbar a unui imperiu	29
2. Kiev: Mama tuturor orașelor rusești sau o amenințare la adresa Mamei Rusii?	61
3. Arhanghelsk, Insulele Solovetsky, Sankt-Petersburg și Moscova: Fusul orar al Kremlinului sau ceasul ceasurilor din Rusia	89
4. Ulianovsk (Simbirsk) și Samara (Kuibișev): Orașele de pe mareața Volga	111
5. Perm, Ekaterinburg și Tiumen: Sfânta Trinitate din Ural	147
6. Omsk: O metaforă eterogenă a imperiului lui Putin	191
7. Novosibirsk: O poveste despre știință și serendipitate	209
8. Ulan-Ude, Irkutsk și Lacul Baikal: Locuințele asiatice ale spiritului	229

9. Blagoveščensk, Heihe și Iakutsk: Viața în condiții grele	249
10. Vladivostok: Să conducem estul!	297
11. Magadan și Butugychag: De la capitala Gulagului la Valea Morții	309
12. Petropavlovsk-Kamceatski: Orientul foarte îndepărtat	339
EPILOG: Trecutul viitorului rus	353
MULȚUMIRI	365
NOTE CU PRIVIRE LA NUME ȘI REDENUMIRI	369
NOTE	374

3

ARHANGHELK, INSULELE SOLOVETSKY,
SANKT-PETERSBURG ȘI MOSCOVA

FUSUL ORAR AL KREMLINULUI SAU CEASUL CEASURILOR DIN RUSIA

FUSUL ORAR: MSK; UTC+3

*Aceia care pun sub semnul întrebării rolul vital pe care l-a jucat
Putin în victoria din Marele Război Patriotic pur și simplu nu
înțeleg rolul său esențial în Botezul Rusiei.*

– Banc rusesc contemporan

Kievul poate că este „mama tuturor orașelor rusești”, dar Moscova este mama tuturor orașelor din Rusia. Este principala metropolă a fostului Imperiu Rus, apoi a Imperiului Sovietic, iar acum, a Federației Ruse – (Cea de-a Treia) Romă la care duc toate drumurile.

Fusul orar al Moscovei, meridianul Greenwich al Rusiei, acoperă teritoriul care se întinde în sud de la granița cu Ucraina până în nord, în Arhanghelsk, la țărmurile mai mereu

înghețate ale Mării Albe, și continuă tocmai până la Marea Barents din Oceanul Arctic.

Arhanghelsk și Insulele Solovetsky: distopia utopică a Rusiei

La aproximativ 1.200 de kilometri de Moscova, se află Arhanghelsk, un oraș la Marea Albă care își datorează originea țarului Ivan al IV-lea, cunoscut în popor drept *Grozny*, „(Ivan) cel Groaznic” (într-o traducere mai exactă, „cel Formidabil” sau „cel Neînfricat”). În anii 1500, Ivan a finalizat „reunirea ținuturilor rusești” – cucerirea *de facto* – de la conducătorii ruși locali și de la stăpânii tătaro-mongoli. A creat Țaratul Moscovit și a început expansiunea Rusiei către est, înspre Munții Ural și Siberia. În următorul secol, sub Petru cel Mare, primul împărat rus, Arhanghelsk a devenit primul și, în acel moment, singurul port al Rusiei. Deși este înconjurat de gheață în cea mai mare parte a anului, a funcționat ca un avanpost-cheie împotriva norvegienilor și suedezilor care concureau cu rușii pentru influența în această regiune nordică îndepărtată. A fost, de asemenea, locul de origine al lui Mihail Lomonosov, care urma să devină unul dintre cei mai proeminenți oameni de știință și de literă ruși, fondatorul Universității din Moscova în 1755. Lomonosov provenea dintr-un mediu relativ modest, fiind născut într-o familie de pescari locali și agricultori dintr-un sat aflat în apropierea Arhanghelsk-ului.

Astăzi, Arhanghelsk este un oraș industrial decăzut, cu un port care a devenit nefuncțional când Petru cel Mare a început să limiteze comerțul efectuat de-a lungul coastei arctice ruse,

cu scopul de a-l impulsiona pe cel din Marea Baltică, ca urmare a construirii orașului Sankt-Petersburg. În ultimii ani, Arhanghelsk pierde în fața Sevastopolului din Crimeea, port aflat la o mare cu ape mai calde, Marea Neagră.

Destul de ciudat pentru un oraș aflat atât de sus și asaltat de o vreme neîndurătoare, Arhanghelsk a reușit să-și dezvolte o industrie de turism modestă, prin promovarea nopților polare (și a aurorei boreale) în timpul iernii și a nopților albe în timpul verii, precum și a bogatei sale moșteniri istorice. În momentul vizitei noastre, am întâlnit o cămilă bactriană cu două cocoșe, neîngrijită și ce părea căzută pe gânduri, care îi întâmpina pe turiști în fața unei expoziții de sculpturi în gheață, prin care se sărbătorea, în Piața Lenin, împlinirea a cinci sute de ani de atestare istorică a orașului. (Doar într-o Rusie mereu paradoxală, extinsă geografic, am putea descoperi un mamifer copitat din Asia Centrală supraveghind vizitatorii îmbrăcați în geți, sosiți în nordul extrem). Mai mult, chiar vizavi, unde se află sediul central al guvernului regional, este pus un panou ce reamintește că în anii 1920 s-au creat primele lagăre de muncă forțată în Gulag.

Primul și cel mai renumit dintre acestea – „mama Gulagului”, după cum l-a numit Aleksandr Soljenițin – a fost localizat în Insulele Solovetsky, denumite colocvial Solovki, aflate la un zbor scurt, de patruzeci de minute, la nord-est de Arhanghelsk. Solovki a devenit foarte curând sinonim cu încarcerarea în condiții brutale – o expresie ca „Du-te la Solovki!” însemna „Du-te la dracu’!” Dar istoria acestor insule înseamnă mult mai mult decât iadul pe pământ. Într-adevăr, după cum se întâmplă și în alte zone din Rusia, povestea existenței Insulelor Solovetsky constă într-un paradox în care se

împletesc tragedia sfâșietoare și o sfințenie aproape nepământescă.

În secolul al XV-lea, un călugăr creștin-ortodox, acum sfânt, numit Zosima, a ajuns în insule, căutând refugiu din fața persecuției de la Moscova, care atunci era condusă de tiranul Ivan cel Groaznic. Zosima și alți doi călugări au rămas definitiv aici și au fondat o mănăstire – Mănăstirea Solovetsky –, care s-a transformat în curând într-un centru de influență a creștinismului ortodox. Având un teritoriu extins – insulele acoperă o suprafață de 347 de kilometri pătrați – și surse variate de venit, de la pescuit la extracția de alge și sare, Mănăstirea Solovetsky a înflorit.

Climatul subarctic, aspru, cu ierni umede, vânt și temperaturi de sub zero grade și cu veri care te pun la încercare, în timpul cărora treizeci de tipuri de țânțari apar din mlaștini pentru a-i chinui pe oameni, dar și animalele, pe lângă cele trei sute de specii de faună existente, din care majoritatea nu se tem de oameni nici măcar astăzi, toate contribuie la augmentarea aurei legendare de misticism a insulelor, de parcă ele s-ar afla în afara acestei lumi. O vulpe curioasă a intrat în casa în care stăteam pentru a ne spiona; o căprioară s-a oprit liniștită, ca să ne lase să trecem cu snowmobilul, ceea ce ne-a adus în minte niște imagini paradisiace, de dinainte de căderea omului în păcat. Acestea, bineînțeles, dispar rapid când îți amintești câți oameni s-au omorât între ei aici. Folclorul local spune că doar cei cu adevărat credincioși pot supraviețui în condițiile vitrege din aceste locuri; prin urmare, înainte de secolul al XV-lea, pe insule nu existau locuitori permanenți. Coloniștii s-au dovedit capabili să-și apere autonomia câteva sute de ani și chiar i-au primit cu brațele deschise pe oponenții exilați ai autocrației,

dar în cele din urmă, au descoperit că și ei trebuie să capituleze în fața presiunii exercitate de către stat. Călugării s-au transformat până la urmă, în mod aproape oficial, în paznici de închisoare pentru oponenții politici, considerați vinovați în ochii țarului. Au început să-și transforme beciurile mănăstirii în temnițe, unele dintre ele fiind atât de mici că abia încăpea un om în ele. Sub Petru cel Mare, Rusia a continuat să încalce vocația monahală din Insulele Solovetsky, recrutând călugări care să fie paznici pentru condamnații politici. Zidurile groase ale mănăstirii, de peste jumătate de metru, și marea dimprejur au început să funcționeze mai degrabă ca niște capcane decât ca niște zone de protecție, iar insula s-a metamorfozat într-un adevărat iad – o utopie devenită distopie.

După Revoluția din Octombrie 1917, călugării au deservit noul regim cu aceeași ardoare ca până atunci. Au primit nerăbdători prizonierii politici pe care i-a trimis noul stat comunist, doar că, foarte curând, ei înșiși s-au transformat în niște prizonieri. Ateii sovietici nu aveau nevoie de paznici creștini, iar preoții au fost declarați „inamicii poporului”. Bolșevicii au închis mănăstirea ca instituție religioasă, au crescut numărul de prizonieri și au pus bazele SLON – Lagărul de muncă specializat Solovki. Acronimul, care înseamnă „elefant” în limba rusă, a fost subiectul multor glume amare despre absurditățile din viața sovietică, care plasau un elefant în nordul extrem al Rusiei. Dar după ce am văzut o cămilă pe țărmul Mării Albe, nu prea ni s-a mai părut atât de absurdă ideea existenței aici a altui animal din Africa. Mulți au considerat căderea călugărilor din grația lui Dumnezeu drept o pedeapsă divină. La urma urmelor, și-au trădat stăpânul ceresc pentru a ajuta la înființarea unei versiuni a iadului uman.

Iuri Brodsky, fotograf și istoric din Solovetsky, care a făcut o poză emblematică uneia dintre catedrale – fotografia, realizată prin una dintre ferestrele cu sârmă ghimpată ale mănăstirii, arăta cupola întunecată ce are în vârf o stea roșie, în locul unei cruci aurite –, ne-a sugerat că saga acestei insule nu este nici mai mult nici mai puțin decât o versiune în miniatură a istoriei Rusiei la scară largă. În cele din urmă, mănăstirea s-a transformat într-o treime ne-sfântă, formată din stat, credința religioasă și „organele punitive”¹. Rusia postsovietică a sancționat acest sacrilegiu prin imprimarea pe versoul bancnotei actuale de cinci sute de ruble a imaginii Mănăstirii Solovetsky, atât de greu încercate de-a lungul timpului. Cărei persoane sfinte i-ar fi putut veni o astfel de idee?

Pietre mari, gri și negre, ca acelea din care a fost construită mănăstirea, acoperă țărmurile Mării Albe aici. Un bolovan negru îi comemorează pe toți prizonierii politici care au pierit pe insulă. Locul pe care se află s-a dovedit a fi o groapă comună nemarcată, iar strada din apropiere poartă acum numele unui prizonier, Pavel Florensky, inventator și filosof religios, care și-a pierdut viața aici în 1937, într-o perioadă de maximă intensitate a Terorii. De atunci, membrii multor culte religioase și naționalități (incluzând musulmani, catolici și polonezi), care au suferit în timpul epurărilor, și-au ridicat propriile monumente de piatră pe strada Florensky. În anii 1990, o astfel de piatră, botezată Piatra Solovetsky, a fost transportată la Moscova și amplasată în fața clădirii Lubianka, sediul central al FSB (Serviciul Federal de Securitate), în onoarea victimelor Gulagului. (Un bust sovietic, ridicat în memoria lui Stalin, continuă să fie amplasat la o distanță de aproximativ opt sute de metri, lângă zidul Kremlinului.) Astăzi, în lunile de

vară, când xenofobia susținută de stat este în continuă creștere, turiștii vandalizează adesea monumentele memoriale care ajung să fie pline de graffiti cu mesaje naționaliste.

Insulele s-au transformat într-un sanctuar cvasi-oficial pentru Biserica Ortodoxă Rusă și statul rus. Oamenii pe care i-am întâlnit glumesc numindu-l *funktuary** și râd de vizitele făcute de membrii aparatului de stat de la Kremlin care vin aici pentru a obține căință. Multor localnici le-ar plăcea să îi alerge în susul și în josul treptelor care duc în vârful Dealului Sekirnaya („Flagelării”), înalt de șaptezeci și șase de metri –, un proces despre care se spune că te ajută să te speli de păcate. (Dealul Flagelării este locul în care se presupune că a fost ucisă, în anii 1400, de către îngeri soția pescarului.) „Uitați-vă la toate aceste păcate de care se fac vinovați acești moscoviți!” ar exclama aceștia.

Somptuosul Sankt-Petersburg

La peste șase sute de kilometri sud-vest de Insulele Solovetsky (sau Solovki) se află Sankt-Petersburg, care a rivalizat cu Moscova, de-a lungul unei perioade extinse, pentru dominația asupra Rusiei. Fondat în 1703, Sankt-Petersburgul este opera lui Petru cel Mare, care a inițiat o serie de reforme pentru occidentalizarea țării, ce fusese una profund bizantină până în acel punct, măsuri care au condus la apariția acestui sindrom bipolar. Totuși, mult mai bine decât orice alt conducător rus, a reușit să tempereze naționalismul rus și să insuflă dorința de

* Un cuvânt obținut din alăturarea cuvintelor englezești *sanctuary* („sanctuar”) și *functionary* („funcționar”). (n. trad.)

modernizare. Putin, originar din Sankt-Petersburg (denumit în timpul perioadei sovietice Leningrad), s-a închipuit mergând pe urmele lui Petru cel Mare – îmbinând vechiul și noul de-a lungul întregii Rusii.

Ca parte din programul său de occidentalizare, primul împărat rus a mutat capitala de la Moscova tradiționalistă la Sankt-Petersburg, „fereastra Rusiei către Europa”. Astfel, Sankt-Petersburg avea să devină singura metropolă în stil occidental din Rusia ortodoxă. Nu toată lumea a fost mulțumită de eforturile țarului Petru de a duce Rusia în lumea modernă. Scriitorul rusofil Feodor Dostoievski a sesizat acest lucru, afirmând, se pare: „Poate că suntem înapoiți, dar măcar avem suflet.”

Zeci de mii de iobagi au murit din cauza bolilor și a foamei în timp ce drenau mlaștinile întunecate de-a lungul Golfului Finlandei, la Marea Baltică, pentru a construi Sankt-Petersburgul și a împlini visul lui Petru cel Mare, o sarcină pe care au dus-o la capăt în mai puțin de zece ani. Țarul era hotărât să convertească Rusia, în cea mai mare parte o țară fără ieșire la mare, într-un imperiu maritim, la concurență cu Olanda, pe care a vizitat-o în timpul misiunii sale din Europa. Sankt-Petersburgul se mândrește cu diguri sau terasamente de marmură de-a lungul râului Neva, imitând „prima” Romă și alte orașe mari din Europa – Amsterdam, Veneția și Paris. Chiar și tricolorul rus a fost modelat după cel olandez. Palate luxoase, proiectate de arhitecți italieni și francezi, împânzesc zona centrală și suburbiile. Celebrând modernitatea stilului occidental cu fabricile sale, academiile militare, șantierele navale și o mulțime de comercianți germani muncind din greu, orașul reprezenta tot ceea ce restul Rusiei înapoiate și adormite nu era.

Apropierea Sankt-Petersburgului (redenumit Petrograd și ulterior Leningrad, după moartea lui Lenin, în 1924) de Occident a devenit riscantă după Revoluția bolșevică. Atunci, Finlanda și Estonia se aflau la doar patruzeci de kilometri de oraș, ceea ce însemna că Sovietele aveau foarte puțin spațiu-tampon la dispoziție pentru a putea riposta împotriva unei armate din oricare dintre aceste țări care le-ar fi putut invada. Pe de altă parte, Moscova se afla la peste șase sute de kilometri de cea mai apropiată graniță. După ce Lenin a restabilit capitala la Moscova, în 1917, ceasul de pe Turnul Spassky din Kremlin a devenit instrumentul care măsoară toate lucrurile temporale din Rusia – „fusul orar standard” al țării.

Moscova bizantină

Istoria de aproape nouă sute de ani a Moscovei a fost marcată transformării sale dintr-un sat nordic, izolat în secolul al XII-lea, într-o adevărată capitală bizantină în timpul lui Putin. (Imperiul Bizantin a căzut în 1453, dar nu toată lumea cunoaște azi acest lucru în Rusia, unde Putin se comportă deseori ca și cum ar fi descendentul direct al vreunui împărat bizantin.)

Fondat, conform celor mai multor legende, de către prințul Iuri Dolgoruky printre mlaștinile și pădurile aflate de-a lungul Râului Moscova, acest oraș s-a dezvoltat pe măsură ce Kievul a început să-și piardă din influență în anii 1100. Numele de *Moskva* se presupune că provine de la triburile fino-ugrice din zonă.

În unele momente, nu ai cum să nu te gândești că Moscova este Bizanțul, versiunea sa modernizată, cu mașinile Mercedes și supermarketurile sale cu produse gourmet. La fel cum au procedat împărații bizantini cu secole în urmă, Putin și susținătorii săi vorbesc astăzi despre Rusia de parcă ar fi o putere hirotonisită prin grația divină, al cărei destin este să se împotrivescă corupției morale și decăderii ce se presupune că vin dinspre Occident. Prin urmare, emblema bizantină cu vulturul bicefal nu doar că împodobește în prezent clădirile guvernamentale, dar apare peste tot, chiar și pe cutiile de lapte și pe husele telefoanelor mobile produse în afara Rusiei de către străinii abili. Bizanțul, conducătorii și simbolurile sale sunt discutate în emisiunile de televiziune, iar grandooarea lor imperială este citată drept exemplu pentru gloria viitoare a Rusiei. Preoții ortodocși cu bărbi pretențioase predică, în slujbele lor, despre cum Rusia, dacă vrea să-și recapete măreția de altădată, trebuie să privească adânc în trecutul predecesorilor săi creștini. Postul de televiziune *Spas* („Salvarea”) nu doar că transmite informații despre istoria creștinismului ortodox, ci și comentează afaceri străine sau interne. *Spas* a prezentat în mod repetat un documentar de lungmetraj din 2008, intitulat *The Demise of the Empire: A Byzantine Lesson* („Moartea unui imperiu: Lecția bizantină”), iar alte televiziuni importante din Rusia i-au urmat exemplul. Ideea nu foarte subtilă care stă la baza acestei nostalgii pentru Bizanț este că Rusia poate, ba chiar trebuie să existe doar în opoziție cu Occidentul, despre care se spune că ura în trecut Bizanțul la fel de mult precum o desconsideră în prezent pe moștenitoarea sa spirituală, Rusia.

Dar aceasta este o gândire fantezistă. Vechile idei și simboluri pe care Putin le-a folosit pentru a întări imaginea de sine a

Rusiei nu mai corespund cu realitatea globală de astăzi, nici nu mai reflectă capacitățile din prezent ale Rusiei. Deși odată se spunea că vulturul bicefal ar simboliza puterea imperială, în realitate, acesta reprezintă personalitatea bipolară a acestei țări și pare a fi o încercare disperată prin care să fie mascat un sentiment adânc de nesiguranță – anxietatea unei foste puteri, prinse între vechi și nou.

În primul deceniu în care s-a aflat la putere, Putin, cu ajutorul finanțelor generate de prețurile mari la țiței, a reușit într-adevăr să transforme Rusia dintr-un perdant ruinat și disperat al Războiului Rece, într-o țară prosperă, cu o politică externă independentă, care deseori se desfășoară împotriva intereselor Occidentului. Dar în 2011, Putin, prim-ministru al Rusiei din 2008 când Dmitri Medvedev ocupa formal (și temporar) cea mai înaltă funcție în stat –, s-a confruntat cu alegerile prezidențiale pe fondul crizei financiare mondiale ce făcea ravagii în Rusia și al prăbușirii prețului la petrol. În aceste condiții, a anunțat că este nevoit să se întoarcă la Kremlin pentru „a ghida Rusia în direcția corectă”² și a unifica țara. (Trebuie notat că Putin a ales să nu devină un autocrat tradițional prin modificarea constituției, astfel încât să poată candida din nou în 2008, ci a permis existența unei democrații cel puțin aparente, renunțând la președinție pentru a prelua funcția de șef al guvernului.) Însă acest lucru nu a generat efectele scontate, deoarece electoratul rus s-a simțit ofensat de presupunerea Kremlinului că oamenii nu merită să-și aleagă singuri conducătorul. Drept rezultat, alegerile prezidențiale din 2012 nu s-au desfășurat fără incidente, Rusia fiind zguduită de proteste extinse la nivelul întregii țări, la care au participat sute de mii de persoane. Cu toate acestea, Putin a preluat Kremlinul,

victoria lui beneficiind de sprijinul regiunilor industriale din Siberia și din estul îndepărtat, dar pe fondul acestor incertitudini, liderul rus a decis în mod foarte clar că o realegere viitoare a sa trebuie să se facă prin prezentarea Rusiei ca fiind amenințată de un inamic extern – ca de obicei, de Occident.

S-a implicat total în proiectul său imperialist. În 2010, Kremlinul, aflat atunci sub președintele Dmitri Medvedev, a declarat drept o măsură de modernizare reducerea fusurilor orare din Rusia la doar nouă, pentru a eficientiza relațiile de afaceri cu Moscova. Dar când Putin a redevenit președinte, un număr crescut de fusuri a început să se ivească la orizont. Rapid, Putin a anulat ora oficială de vară, țara revenind la vechea sa geografie, cu unsprezece fusuri orare.

De atunci, Putin a continuat să se afunde din ce în ce mai mult într-o abordare tradiționalistă, xenofobă și introvertită, pe care am putea-o numi „bizantinism” – atitudinea de tipul „noi împotriva lor”, în care Cea de-a Treia Romă este mai bună decât prima și așa mai departe. Puțini conducători ruși au reușit să scape de un astfel de tipar de interacțiune cu lumea exterioară. Obsesia lui Stalin față de măreția puterii ne poate ajuta cel mai ușor să-l înțelegem pe Putin.

Cu Moscova capitală a Imperiului Sovietic (ateu), Stalin nu putea, evident, să o declare un oraș sfânt; cu toate acestea, stilul și structura clădirilor pe care le-a ridicat erau deseori foarte apropiate de cele bizantine. Ambiția sa imperialistă și-a regăsit modalitatea de expresie în reinventarea arhitecturii somptuoase din Sankt-Petersburg, inspirându-se din stiluri mai moderne precum Municipal Building („Clădirea Municipalității”) de pe Center Street din New York, care a fost terminată în 1914. La urma urmelor, New York-ul mai era denumit și

Empire State („Statul Imperiu”), iar Stalin știa acest lucru. Triumful din Marele Război Patriotic avea nevoie de un stil victorios de reînnoire urbană. Acasă, Hrușciiov își reamintea modul în care Stalin se gândea la timp: „Am câștigat războiul... Străinii vor veni la Moscova, se vor plimba și noi nu avem zgârie-nori. Dacă vor compara Moscova cu orașele capitaliste va fi o lovitură mortală pentru noi.”

În timpul decadei ce a început în 1947, guvernul sovietic a supervizat construirea pe cele șapte dealuri ale Moscovei a „clădirilor înalte ale lui Stalin”, niște clădiri foarte cunoscute care seamănă cu un tort de nuntă supraetajat, și a unui sediu central nou, de peste două sute patruzeci de metri înălțime, pentru Universitatea de Stat din Moscova „M.V. Lomonosov”, pe Dealurile lui Lenin (Dealurile Vorobyovy înainte și după perioada sovietică). Arhitecții plănuiau să împodobească turnul central al clădirii cu o statuie a fondatorului universității, Mihail Lomonosov. Statuia acestuia ar fi trebuit să semene cu un Stalin victorios, sau cel puțin așa era planul. În 1953, mii de deținuți din Gulag au finalizat construirea sediului central, care a rămas cea mai înaltă clădire de acest fel din Europa până în 1990. Statuia lui Lomonosov nu a mai fost niciodată ridicată în vârful turnului, deoarece Stalin a murit în acel an și curând a căzut în dizgrație, ca urmare a politicii de destalinizare a lui Hrușciiov.

Unele dintre cele șapte clădiri au oferit un spațiu de locuit generos pentru *nomenklatura* – oficiali, artiști și oameni de știință pe care Kremlinul îi considera vitali pentru succesul regimului. Însă majoritatea moscoviților se îngrămădeau cu duzina în apartamente comune. Dintre aceste clădiri înalte, ieșea în evidență și încă o face grandoarea Ministerului Afacerilor

Externe rus din Piața Smolensk, de unde Serghei Lavrov, experimentatul ministru de Externe al lui Putin, trage deseori salve către Statele Unite și conduce politica diplomatică la nivel global.

Aceste construcții înalte au fost ceva îndrăzneț și uluitor, dar cea de-a opta, Palatul Sovietelor, era menită să fie cea mai impresionantă dintre ele, având drept caracteristică principală prezența, în vârful ei, a unei statui a lui Lenin cu adevărat gigantice. Stalin intenționa să fie înhumat aici, dar, după moartea și denunțarea sa, guvernul sovietic a abandonat proiectul, nemaifiind realizat niciodată.

Odată cu politica de destalinizare a lui Hrușciiov, și-a făcut apariția un val de „umanizare” și foarte apreciată (dar și foarte blestemată) perioadă cu *hrușcevki*. Din ordinul lui Hrușciiov, constructorii sovietici au ridicat aproximativ opt mii de complexe de apartamente cu cinci etaje pe tot cuprinsul Uniunii Sovietice. Aceste construcții simple care ofereau familiilor locuințe personale au devenit cunoscute sub numele de *hrușcevki* sau *hrușceby* (de la *trușceby*, „mahalale”) din cauza modului în care contrastau puternic cu arhitectura stalinistă extravagantă. Hrușciiov a sperat că va putea promova, la un preț redus și pe o scară largă, intimitatea personală într-un moment în care individualismul era considerat un fel de păcat original.

Planificatorii urbanistici stalinști i-au făcut pe oameni să-și împartă traiul în locuințele cu mai multe camere sau au construit blocuri de apartamente în care, uneori, chiar și treizeci de locuitori dintr-o singură clădire aveau baia și bucătăria la comun. Reformele în ceea ce privește locuințele din anii 1950 le-au adus familiilor propriile bucătării și băi, camere cu

tavan jos, în blocuri construite în toată țara după planuri care variau foarte puțin. Pentru aceia care se mutau în noile *hrușce-
vki*, condițiile de locuit acum îmbunătățite presupuneau că ei nu vor mai avea colegi de apartament care să le invadeze intimitatea și, prin urmare, existau mici șanse ca cineva să-ți asculte conversațiile private și să te raporteze la KGB. A dispărut și teama că vei putea fi trimis într-un lagăr de muncă silnică din Gulag pentru ceva ce ai spus acasă. Chiar și lagărele de muncă silnică au fost închise oficial în 1960, deși unele individuale există chiar și în prezent.

Timp de jumătate de secol, aceste clădiri de cinci etaje au fost simbolul unei Rusii mai libere. Hrușciiov credea că Uniunea Sovietică va deveni comunistă până în anii 1980 și dorea ca aceste clădiri modeste ale sale să-i ajute pe oameni până în punctul în care va începe adevăratul lux „proletar” în „paradisul muncitorilor” ce urma să vină. Însă Uniunea Sovietică s-a prăbușit (împreună cu visul comunist, bineînțele), dar *hrușce-
vki* au rămas în picioare, aceste construcții fiind niște martore răbdătoare care au rezistat dezastrului politic și climatului rusesc adeseori aspru.

Astăzi, odată cu „bizantinizarea” Moscovei și a Rusiei, Kremlinul este hotărât să pună în practică planurile de a demola construcțiile modeste și a le înlocui cu complexe rezidențiale luxoase, hoteluri gigant și centre de afaceri elegante – toate cu scopul de a aduce mai multe beneficii statului și funcționarilor săi decât oamenilor obișnuiți (la fel ca în perioada lui Stalin). Unele *hrușce-
vki* sunt, într-adevăr, mai în paragină decât altele și ar trebui să fie demolate, iar altele au nevoie doar de o renovare (ceea ce ar ajuta guvernul să economisească timp și bani în același timp). În vara lui 2017, zeci de

mii de persoane au protestat împotriva planurilor statului de a demola locuințele din anii 1960 din Moscova, la fel cum au făcut și mii de alte persoane din Rusia. Astfel de planuri de „reînnoire urbanistică” au urmat renovării revoluționare și foarte nepopulare pe care primarul Serghei Sobyenin a făcut-o în toată Moscova. Construirea de drumuri și înlocuirea trotuarelor cu piatră cubică țin capitala, cât și alte orașe, în condițiile unei etern și deranjant *remont* – „renovarea” nesfârșită cu care rușii au învățat să trăiască în timpurile sovietice.

De asemenea, măsurile lui Sobyenin s-au nimerit să-i îmbogățească pe cei implicați în domeniul construcțiilor. Motivul aparent: să transforme Moscova într-un „oraș pentru plimbatul pe jos”. Și bineînțeles să-i impresioneze pe cei care soseau aici pentru Campionatul Mondial de Fotbal din 2018; vizitatorii chiar s-au bucurat de petrecerile fanilor organizate spontan pe trotuarele spațioase. Totuși, trotuarele, largi de treisprezece metri, pe care se aflau numeroase bănci și copaci, deși erau menite să încurajeze mersul pe bicicletă și plimbările pe scuter, au făcut ca circulația mașinilor să fie și mai îngreunată în acest oraș deja afectat de blocajele infernale din trafic. Dimensiunile mari ale acestora par să imite realitatea construcțiilor din epoca stalinistă, menite să ridice un oraș care să trezească admirație, mai degrabă decât să ofere confortul necesar celor ce locuiesc aici.

În 2015, mulți locuitori ai Moscovei au dat din cap neîncrezători când pe Sadovoe Kolțo („Inelul de Centură al Grădinilor”), un bulevard principal ce înconjoară zona centrală a Moscovei, a apărut o construcție suplimentară nouă la una dintre vechile construcții ale lui Stalin, un bloc-turn, Orujeiny („armă”). Făcut din sticlă și oțel, acesta este scheletul

a ceea ce statul obișnuia să construiască în anii 1950 cu cărămizi, fiind astfel o fantomă ciudată a unui trecut stalinist în prezentul lui Putin.

Fie că îi are în frunte pe Stalin sau Putin, conducerea țării imită mereu ceea ce vede în străinătate – în cazul de față, condițiile occidentale de trai. Rusia, în ciuda pretențiilor sale de mare civilizație, își modelează măreția pe ceea ce alții – mai precis cei din Occident – au obținut deja. Acum, autoritățile caută să recreeze, într-un stil imperialist rus *nouveau*, luxul din orașele vestice. Totuși, ambițiile de a construi echivalentul rus al Via Condotti din Roma sau al Avenue des Champs-Élysées din Paris provin din dorința de a fi satisfăcute nevoile statului rus, nu cele ale poporului său. Spre deosebire de revoluționarii ascetici din Rusia prerevoluționară sau de membrii prost îmbrăcați din aparatul de stat al Partidului Comunist de la Moscova din anii 1960, bărbații și femeile din elita conducătoare a lui Putin emană un aer sofisticat. La urma urmelor, Rusia a fost deschisă lumii întregi mai mult de un sfert de secol. Însuși Putin, care și-a început primul mandat prezidențial purtând costume întunecate, prost croite, cu mâneci prea lungi pentru statura lui, este acum îmbrăcat impecabil, mai ales în costume albastru-închis.

Și costumele gri ale lui Sobyenin sunt perfecte. Medvedev este cunoscut pentru cravatele sale elegante și ceasurile scumpe – corupția sa, atât din perioada în care a fost președinte, cât și din cea de prim-ministru, a devenit subiectul unui documentar de pe YouTube produs de inamicul-șef al Kremlinului, Alexei Navalnii, avocat și blogger anticorupție. Apărut în martie 2017, documentarul a ajutat la însuflețirea zecilor de mii de protestanți din orașe aflate în toată Rusia.

A fost primul mare miting din țară al oamenilor de rând de la seria de demonstrații ce au precedat cel de-al treilea mandat al lui Putin.

Alea Stoleșnikov (versiunea moscovită pentru Via Condotti), care trece chiar prin spatele Teatrului Bolșoi, a fost mereu o stradă bună pentru făcut cumpărături. Astăzi, luxul afișat aici rivalizează cu, să spunem, Madison Avenue din Upper East Side Manhattan. Pe Stoleșnikov se află acum reprezentanțele Gucci, Prada, Christian Louboutin, chiar și cea a Santa Maria Novella, cea mai veche și cea mai elegantă farmacie din lume. Magazinul acesteia din urmă își are originea în Florența și este localizat la parterul catedralei cu același nume, unde călugării preparau odată parfumuri. „Totul este minunat în Rusia”, ne-a spus cândva sarcastic un prieten italian. „Singurul lucru care lipsește este Santa Maria Novella.” Asta până acum.

Într-o după-amiază ploioasă, când Moscova fremăta de pregătirile pentru parada de Ziua Victoriei de pe 9 mai, din Piața Roșie, am intrat în magazinul nou-nouț Santa Maria Novella de pe Stoleșnikov: mese de sticlă pline de parfumuri, scaune vechi de mahon sub colonne în stil roman și operele lui Leonardo da Vinci expuse pe pereți – într-adevăr, Italia! Imediat ce am intrat în magazin, o vânzătoare blondă, cu picioare lungi, aproape că ne-a sufocat acordându-ne toată atenția din lume („Anastasia, custode”, după cum scria pe ecusonul pe care îl purta), oferindu-ne spre degustare și testare o gamă variată din cele mai fine cafele, ciocolate și parfumuri. Am întrebat-o care ar putea fi cel mai bun cadou. Ne-a informat că Serghei Șoigu, ministrul rus al Apărării, tocmai cum-părase de aici o apă de colonie.

— Pentru parada de Ziua Victoriei, a adăugat aceasta. Suntem mândri că va folosi parfumul nostru atunci când va trece în revistă trupele.

Impactul extraordinar al victoriei sovietice în Marele Război Patriotic, care a costat viața a 26 de milioane de cetățeni, a meritat și, bineînțeles, a primit în timpul Uniunii Sovietice un grandios spectacol public. Dar deja din epoca lui Hrușciov, asemenea parade își pierdeau din splendoare – ba chiar și motivul pentru care să mai aibă loc.

— Pe cine intenționăm să invadăm? a întrebat Hrușciov cu voce tare pe când inspecta o bază militară de lângă Moscova, în septembrie 1964. Pe nimeni! Și cu toate acestea, avem atâta armament, iar din cauza costurilor exuberante pe care le avem cu armata, oamenii le suflă vântul prin buzunare.

După aceea, Brejnev a redat paradelor gloria din timpul lui Stalin. Mândru de trecutul său de erou de război, dezvoltând armata sovietică și primind gradul de mareșal la mult timp după terminarea războiului, Brejnev, într-o uniformă albă, de paradă, s-a bucurat de spectacolul oferit de mii de trupe ce mărșăluiau în fața sa, în Piața Roșie.

După prăbușirea Uniunii Sovietice și după pierderea de către Rusia a statutului său de supraputere, Elțin nu a mai continuat să țină astfel de ceremonii foarte costisitoare. Totuși, în 2005, Putin le-a reluat, cu ocazia celei de-a șazezecea aniversări a terminării celui de-al Doilea Război Mondial. Atunci, Putin a împărțit podiumul oficial cu lideri din Statele Unite, Marea Britanie și alte țări occidentale, iar Rusia părea că încă mai are un viitor global.

Acum, când comunitatea internațională este mult mai puțin de partea Rusiei, paradele de Ziua Victoriei îți taie

răsuflarea prin grandoarea lor. În mai, Piața Roșie a fost martora prezenței a mai mult de zece mii de trupe și 114 unități de tancuri, sisteme de apărare antirachetă și vehicule blindate, incluzând și noile mașinării monstruoase, pentru camuflarea în zonele arctice, cu urși-polari desenați pe laterale, care sunt capabile să funcționeze la -50 de grade Celsius³. Condușe de Șoigu, trupele și tancurile au defilat prin fața președintelui Putin, în uralele mulțimii. Această armată ar putea fi folosită, cel puțin teoretic, împotriva puterilor europene și a Statelor Unite ale Americii. Potrivit custodelui Anastasia, gusturile ministrului Apărării pentru parfumurile care vin chiar din Europa, pe care la un moment dat Rusia ar putea planifica să o atace, ar trebui să ne inspire admirație nouă celorlalți.

În timp ce ne uitam la produsele aflate la promoție, am vorbit cu Anastasia despre trecutul eroic al Rusiei. Ne-a întrebat dacă săptămâna trecută am fost în Parcul Patrioților din suburbiile Moscovei, pentru a privi cum două mii de oameni, costumați în soldați ruși, au recreat scena luării cu asalt a Reichstagului, în 1945, de către Armata Roșie. Parte din Magic World, reprezentanța din Rusia, acest Disneyland patriotic, proiectat în mod corespunzător de o firmă de la Hollywood, i-a făcut pe Șoigu și pe cei cinci mii de spectatori să privească tancurile și armamentul de epocă, exploziile, focurile de armă și bărbații îmbrăcați în naziști care cad la pământ în mijlocul flăcărilor.

Anastasia a spus că s-a simțit „entuziasmată” când a urmărit la televizor evenimentul. Oficialii din prezent, ca Șoigu sau chiar însuși Putin, nu sunt doar niște conducători, ci niște celebrități. Șoigu a câștigat popularitate la nivel național în deceniul trecut, în timp ce se afla la conducerea Ministerului

pentru Situații de Urgență, și de atunci a apărut deseori în articolele din media ca un salvator în haine militare. Rusia are o infrastructură învechită, multe construcții fiind ridicate ilegal, iar angajații săi dovedesc frecvent neglijență la locul de muncă – sălile de cinema iau foc, căminele de bătrâni se prăbușesc, trenurile deraiază. Dar cui nu îi place de un bărbat în uniformă!

Și nu trebuie să le reamintim tuturor că lumea nu se mai satură de acțiunile de genul celor ale lui James Bond pe care le face Putin însuși: stilul lui de a pilota avioane, în stilul Agentului 007, scufundarea cu submarinul și călăritul la bustul gol. Pentru ruși, el este eroul lor național; pentru Occident, este un personaj negativ care amuză, la fel ca dușmanii lui James Bond.

În ciuda adversității pe care o manifestă față de Occident și a presupuselor obiective hegemonice ale acestuia, cu siguranță că Vladimir Putin înțelege că nu există altă cale pentru Rusia decât să se alăture Vestului. Oare animozitatea din prezent a Rusiei față de Occident provine din dorința de a recrea un stat militarizat între granițele fostei Uniuni Sovietice sau este cu adevărat o încercare de a-și reînnoi rolul de supraputere mondială? Sau, și mai simplu, este doar un apel la respect și recunoaștere – pentru așa-zisul „statut imperial” – și nimic altceva? Atitudinea Rusiei față de Europa și Statele Unite poate fi mai puțin un semn de intenție agresivă și mai degrabă o reacție defensivă la frica de a fi încercuită. La urma urmelor, NATO s-a extins înspre granițele Rusiei și are în plan ca într-o zi să primească ca noi membri state precum Ucraina și chiar Georgia – altă fostă republică sovietică –, acestea fiind aspirațiile Occidentului pe care Kremlinul a încercat să le suprimă în

2008. O astfel de frică față de o posibilă „europenizare” există în contradicție cu imitarea Europei de către Rusia care se manifestă încă din vremurile bizantine. Bineînțeles că această atitudine s-a născut din negura istoriei, când, în decursul a doar 210 ani, țara a trebuit să facă față, de trei ori, invaziei Occidentului.

Cu siguranță că Putin și-ar dori să intre în cărțile de istorie nu ca un dictator, ci ca liderul unei țări pe care a ghidat-o să iasă din haosul și sărăcia din trecut și să se îndrepte spre modernitate și o stare socială decentă. Ar trebui să știe că Rusia modernă nu își poate permite să se izoleze, având doar un satelit ambițios, Serbia, și o alianță de conveniență cu China, împreună cu un număr de parteneri și clienți dubioși și dezagreabili din Asia Centrală, Orientul Mijlociu și America Latină. Dacă Rusia se va transforma într-un stat imperialist monolitic, își va trăda adevărata ambiție – îndeplinirea aspirațiilor sale europene de a se alătura în final lumii moderne și de a deveni parte din Occident.